

Naujadariai – naujažodžiai – neologizmai

Diana Žekienė

Vilniaus kolegijos Sveikatos priežiūros fakultetas

Degtukai, mokinys, sviedinys, sudėtis, atimtis, daugyba, dalyba, dėmuo, skaitiklis, vardiklis, kablelis, kaburės, šauktukas, klaustukas, veiksnys, tarinys, pažyminy, vardininkas, kilmininkas, naudininkas... „Aukštinio proto“ vedėjas paklaustų: kas vienija visus tuos žodžius? Žinoma, jų autorius, Jonas Jablonskis. Daugiau kaip prieš šimtą metų šie žodžiai buvo naujažodžiai (pats terminas *naujažodis* atsiradęs vėliau), J. Jablonskio sukurti dėl lietuviškų atitikmenų trūkumo, o dabartinėje kalboje vartojami dažnai nė neprisiimanant jų krikštatevio.

Šiandien turbūt nėra geresnės kalbos srities kaip naujažodžiai (vartojama ir *naujadarai*, *neologizmai*) suvienyti kalbos vartotojus ir kalbininkus. Naujų žodžių kūrimas ar vertimas, semantikos išplėtimas yra tiek įtraukęs visuomenę, kad, regis, skolinių problema greitai bus nebeaktuali. Ilgus metus kalbininkai, bandę aiškinti, kad naujus žodžius kuria kalbos vartotojai, terminus – specialistai, menkai visuomenės buvo girdimi. Šiandien kalbininkai nukenčia tik jei koks *keistažodis* bando prasibrauti į viešumą. O puikių, kūrybingų, šmaikščių, taiklių naujažodžių autoriai yra tiesiog kalbos vartotojai, tiesa, dažnai ir nežinomi, – juos kuria tauta. Pavyzdžiui, seniai įsitvirtinęs, tačiau ne iš karto priimtas žodis *žiniasklaida*, svetimžodžiui *pampersai* pakeisti siūlomi naujadarai: *sauseklis*, *sausučiai*, *sausutės*, *vystukai*, *sauspalės*, *gertukai*, *traukučiai*, *sau-sintukai*... 1995 m. nugalėjo vilniečio Kazio Poškaičio žodis *saukelnės*; savo paprastumu stebina devyniasdešimtmečio senelio improvizuotai sukurtas kasdien geriamo vitamino pavadinimas *apskritukas*; vengiant nelietuviško žodžio vertėjai pasiūlė *glotnutis* („tyrelės pavidalo vaisių kokteilis“, angl. *smoothie*); jau viešojoje kalboje įsitvirtino žmonių iniciatyva sukurti *riedis* ir *tinklaraštis*, *tinklaraštininkas* bei nemažai diskusijų sukėlusios ir šmaikščiosios jaunimo pasiūlytos *dūzgės* (svetimybės *afte-partis* atitikmuo) vietoj VLKK rekomenduotų *povakaris* ir *pratęstuvės*; dabartinėje kalboje rado vietą *atmintukas*...

Naujažodžių randasi ir mokslo kalboje. Palyginti su anksčiau vartoseną, pastaruoju dešimtmečiu daugėja veiksmažodinių abstraktų, ypač terminijoje, kurie ima keisti griozdiškesnius priesagos -imas (-ymas) veiksmažodinius daiktavardžius. Sakytum, žmonės pajuto jų grakštumą, patogumą ir užsikrėtė šia mada: aprėptis, atskirtis, atstumtis, atpažintis, įmestis, įtrauktis; atitikmė; išsklaida, įveika, išveika; (elektronų) lėkis...

Ypač sparčiai plinta, nors dažnai dar pašiepiami, veiksmažodžiai su priešdėliu į- veiksmui, reiškiančiam pamatiniu žodžiu pasakyto dalyko formos kam suteikimą. Esame įpratę vartoti: įdarbinti, įvaikinti, įprasminti, įsameninti... Bet dabar turime ir: *įbūrinti*, *įdraugini*, *įerdvinti*, *įgalūninti*, *įkategorinti*, *įkontekstinti*, *įkultūrinti*, *įlaikrodinti*, *įlietuvinti*, *įliteratūrinti*, *įlentyninti*, *įmeninti*, *įpaveldinti*, *įrašinti*, *įsisapninti*, *įsvarbinti*, *įtvorinti*, *įžodyninti*, *įžmoginti*... O medikai jau vartoja: *įreceptinti* (įrašyti vaistus į receptinių vaistų sąrašą), *įsveikatinti* (paversti sveikatos sistemos dalimi), *įveiklinti* (panaudoti veikloms), *įlytinti* (suteikti lyties požymius).

Jei panaršytume Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyną, pamatytume, kad kalbos vartotojai ir yra tikrieji kalbos kūrėjai ir tęsėjai. Žodynas geriausiai atskleidžia tautos esmę, gyvenimo būdą, filosofiją, problemas, aktualijas... Tai puiku, naujų žodžių atsiradimas rodo kalbos gyvumą, šiuolaikiškumą ir nepaliaujamą raidą. Pažvelkim į kelis naujausius: *kainapjūtė*, *išpirktuvės*, *asmenukė*, *gandraagalviai*, *vytininkai* ir *bunkerininkai*, *šmėklinės* (Helovyno atitikmuo), *gražuliada*, *bastiada*, *dergiava*, *verygmetis*... Kiekvienas žodis – vis nauja istorija – mūsų tautos, kalbos istorija.

Nesvarbu, kad šiomet Lietuvoje *sausuva*. Tai neturėtų *poilsenybėms* sutrukdyti *pasišėštadieniauti*, surengti linksmų *kaimynadienių* ir *pasigamtinėti*, pasimėgauti vis dar sodria ir skambia *gamtovizija*, o gal ir *menulėlydžiu pavyks* pasidžiaugti.